

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА "ГРАБЧУК проти УКРАЇНИ"

(Заява № 8599/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

21 вересня 2006 року

Це рішення стає остаточним відповідно до умов, зазначених у п. 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Грабчук проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. П. Лоренцен (Mr P. Lorenzen), Голова,
п. К. Юнгвірт (Mr K. Jungwiert),
п. В. Буткевич (Mr V. Butkevych),
пані М. Цаца-Ніколовська (Mrs M. Tsatsa-Nikolovska),
п. Р. Маруст (Mr R. Maruste),
п. Дж. Боррего Боррего (Mr J. Borrego Borrego),
пані Р. Ягер (Mrs R. Jaeger), судді,
та пані К. Вестердік (Mrs C. Westerdiek), Секретар секції,
після обговорення в нарадчій кімнаті 30 серпня 2006 року,
вносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена проти України за заявою (№ 8599/02), поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянкою України Марією Михайлівною Грабчук (далі — заявниця) 23 жовтня 2001 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженими — пані Валерією Лутковською та паном Юрієм Зайцевим.

3. 5 липня 2005 року Суд визнав заяву частково непринятною та вирішив комуні кувати скарги за п. 2 ст. 6 та ст. 13 Конвенції стосовно дотримання презумпції невинуватості заявниці та наявності ефективних засобів захисту. На підставі положень п. 3 ст. 29 Конвенції Суд вирішив розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно.

4. 1 квітня 2006 року ця справа була передана в новостворену п'яту секцію (п. 5 правила 25 та п. 1 правила 52).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця, 1949 року народження, мешкає в селі Ліски Волинської області, Україна.

6. У 1993–1994 роках заявниця працювала директором кафе у м. Володимир-Волинському Волинської області, Україна.

А. Кримінальне провадження проти заявниці

7. 14 лютого 1995 року проти заявниці було порушено кримінальну справу за обвинуваченням у розкраданні державного майна (ч. 1 ст. 84 Кримінального кодексу України).

8. 6 червня 1995 року заявниці було пред'явлено обвинувачення у розкраданні державного майна в особливо великих розмірах (ч. 1 ст. 86 Кримінального кодексу України). Того ж дня її було заарештовано.

9. 9 червня 1995 року заявницю було звільнено з-під варти під заставу та підписку про невиїзд.

10. 26 грудня 1997 року кримінальну справу проти заявниці було закрито за недоведеністю участі у вчиненні злочину.

11. 13 липня 1999 року Володимир-Волинський міжрайонний прокурор скасував постанову від 26 грудня 1997 року та направив справу для подальшого розслідування.

12. Постановою від 5 жовтня 1999 року кримінальну справу проти заявниці було частково закрито за недоведеністю її участі у вчиненні злочину та частково у зв'язку із закінченням строків давності. Слідчим не було доведено, що заявниця здійснювала розкрадання, проте він дійшов висновку, що її дії можуть бути класифіковані як халатність, що складало злочин відповідно до статті 167 Кримінального кодексу України у редакції, яка діяла на той час (див. п. 27). Однак, враховуючи те, що строк давності притягнення заявниці до відповідальності за халатність минув, кримінальну справу за цим обвинуваченням було закрито у зв'язку із закінченням строків давності.

13. 22 жовтня 1999 року заявниця подала скаргу до прокурора Володимир-Волинського району на рішення від 5 жовтня 1999 року. Цю скаргу було відхилено. Заявниця звернулась до суду.

14. 22 грудня 1999 року Володимир-Волинський районний суд задовольнив скаргу заявниці та скасував рішення від 5 жовтня 1999 року. Суд зазначив, що кримінальну справу може бути закрито за nereабілітуючих обставин, наприклад, у зв'язку із закінченням строків давності, лише за згодою обвинуваченої особи. Оскільки заявниця ніколи не погоджувалась на закриття справи на цій підставі, розслідування слід було продовжити.

15. 29 лютого 2000 року слідчий закриття кримінальну справу на тих же підставах, що і в попередній раз.

16. 3 листопада 2000 року той самий суд за скаргою заявниці скасував це рішення та направив справу на новий розгляд.

17. 4 грудня 2000 року кримінальну справу проти заявниці було закрито за недоведеністю її участі у вчиненні злочину. В той же час у постанові про закриття кримінальної справи проти заявниці слідчий зазначив, що суди скасували попередні постанови про закриття

кримінальної справи за nereабілітуючих підстав, оскільки заявниця не погоджувалась. На думку слідчого, у згоді заявниці не було необхідності, тому що, хоча її поведінка може бути кваліфікована як халатність, кримінальну справу проти неї не може бути порушено, оскільки переслідування її у судовому порядку неможливе через сплив строків давності, а її саму через це не може бути визнано обвинуваченою. Відповідно слідчий дійшов такого висновку:

«В діях Марії Михайлівни Грабчук є склад злочину, передбачений статтею 167 Кримінального кодексу України, тобто халатність, у вчиненні якого вона визнала себе винною. Враховуючи, що з моменту вчинення нею даного злочину минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, кримінальна справа за статтею 167 Кримінального кодексу України не може бути порушена у зв'язку із закінченням строків давності...»

18. Заявниця оскаржила рішення від 4 грудня 2000 року, стверджуючи, що її винуватість має бути доведена судом відповідно до статті 62 Конституції України. Вона також скаржилась, що закриття кримінальної справи проти неї за nereабілітуючих підстав позбавило її права на отримання компенсації за вчинення незаконних дій проти неї.

19. 26 квітня 2001 року Володимир-Волинський місцевий суд відхилив скаргу заявниці на рішення від 4 грудня 2000 року. У рішенні суд, зокрема, зазначив таке:

«Як вбачається з матеріалів кримінальної справи щодо Грабчук М. М. і постанови начальника слідчого відділення Володимир-Волинського МВ УМВСУ у Волинській області від 4 грудня 2000 року, в діяннях Грабчук М. М. вбачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 Кримінального кодексу України, і що у вчиненні цього злочину вона визнавала себе винною.

Згідно із санкцією ст. 167 Кримінального кодексу України, що діяла в редакції протягом 1993–1994 років ... за цей злочин могло бути призначено позбавлення волі на строк не більше двох років.

Згідно зі ст. 48 ч. 1 п. 2 Кримінального кодексу України особу не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину, за який згідно із законом може бути призначено позбавлення волі на строк не більше 2-х років, минуло три роки.

Згідно зі ст. 6 ч. 1 п. 3 кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю за закінченням строків давності.

Отже, при названих вище обставинах кримінальну справу щодо обвинувачення Грабчук М. М. за ст. 167 Кримінального кодексу України не може бути порушено у зв'язку із закінченням строків давності притягнення її до кримінальної відповідальності».

Це рішення не було оскаржене.

Б. Цивільне провадження щодо компенсації

20. У невизначену дату заявниця звернулася з позовом до Володимир-Волинського міського суду, вимагаючи компенсації шкоди, завданої незаконним кримінальним провадженням проти неї.

21. 30 червня 1999 року суд частково задовольнив позов заявниці та присудив їй 70 000 грн. компенсації. Ухвала суду не була оскаржена та стала остаточною.

22. Листом від 5 серпня 1999 року управління державного казначейства у Волинській області, відповідальне за виконання рішення суду, звернулось до прокурора Волинської області з проханням про внесення протесту в порядку нагляду на підставі того, що Державним бюджетом на 1999 рік не передбачено видатків з цього приводу. За вказаною скаргою прокуратура внесла протест, доводячи, що дії міліції були законними, а присуджена заявниці сума надто велика, особливо враховуючи складне економічне становище в країні.

23. 20 вересня 1999 року за протестом прокурора президія Волинського обласного суду скасувала рішення Володимир-Волинського міського суду від 30 червня 1999 року та повернула справу на новий розгляд.

24. 6 червня 2001 року Володимир-Волинський місцевий суд відхилив позов заявниці, оскільки кримінальну справу проти неї було закрито за nereабілітуючими ознаками, а саме у зв'язку із закінченням строків давності. Суд зазначив, що це впливає з постанов від 5 жовтня 1999 року, 29 лютого та 4 грудня 2000 року про закриття кримінальної справи проти заявниці, в її діяннях вбачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 Кримінального кодексу України (халатність), а саме неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через недбале ставлення до них, що завдало істотної шкоди державним інтересам. З протоколу її допиту від 6 червня 1995 року вбачається, що заявниця визнає свою вину у халатності. Судом у подальшому було зазначено, що, враховуючи той факт, що кримінальну справу було закрито за nereабілітуючих підстав, заявниця втратила право на компенсацію згідно із Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

25. Заявниця не оскаржувала це рішення.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

26. Статтею 62 Конституції України передбачено наступне:

«Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням».

Б. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (втратив чинність з 1 вересня 2001 року)

27. Відповідними положеннями кодексу передбачено наступне:

Стаття 48.

Давність притягнення до кримінальної відповідальності

«1. Особу не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину минули такі строки:

... 2. три роки з дня вчинення злочину, за який згідно з законом може бути призначено позбавлення волі на строк не більше двох років;...»

Стаття 84.

Розкрадання державного або колективного майна шляхом привласнення, розтрата або зловживання посадовим становищем

«1. Привласнення чи розтрата державного або колективного майна, яке було ввірено винному чи перебувало в його віданні, карається позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років, або штрафом у розмірі від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого...

3. Дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені повторно або за попереднім зговором групою осіб, караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років...»

Стаття 86-1.

Розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах

«Розкрадання державного або колективного майна, вчинене в особливо великих розмірах, незалежно від способу розкрадання (статті 81–84 і 86), карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна».

Статтею 167 кодексу до 11 липня 1995 року було передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком до двох років за

халатність, тобто невиконання або неналежне виконання посадовою особою своїх службових обов'язків через недбале чи несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або охоронюваним законом правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб.

В. Кримінально-процесуальний кодекс України

28. На той час п. 3 ч. 1 ст. 6 кодексу було передбачено, що кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю за закінченням строків давності. Це положення втратило чинність 12 липня 2001 року. У той же час право закрити справу за закінченням строків давності було надано судам.

29. Статтею 99 кодексу передбачались умови відмови в порушенні справи проти особи, а статтею 214 порядок закриття справи.

30. Закриття кримінальної справи на підставі п. 3 ч. 1 ст. 6 кодексу вимагало згоди заявника.

Г. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року

31. Відповідними положеннями закону передбачено наступне:

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

постановлення виправдувального вироку суду;

закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;

відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;

закриття справи про адміністративне правопорушення».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ П. 2 СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ

32. Заявниця скаржилася, що їй було визнано винною всупереч встановленому законом порядку та в порушення п. 2 ст. 6 Конвенції, якою передбачено:

Пункт 2 статті 6 Конвенції

«Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку».

Уряд заперечив цей аргумент.

A. Прийнятність

1. Попередні заперечення Уряду

33. Уряд стверджував, що, не оскарживши рішення Володимир-Волинського міського суду від 6 липня 2001 року, заявниця не вичерпала всіх національних засобів захисту.

34. Заявниця стверджувала, що результат цивільного провадження залежав від підстав закриття кримінальної справи проти неї. Останню справу було закрито за нереабілітуючих підстав, і відповідно вона більше не мала права на компенсацію згідно із законом. Відповідно вона вважала цей засіб марним щодо заяви до Суду.

35. Суд вважає, що предметом розгляду справи є стверджуване порушення принципу презумпції невинуватості, яке гарантовано п. 2 ст. 6 Конвенції. Цивільне провадження щодо компенсації відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» не має відношення до цього питання.

36. Суд відповідно відхиляє це заперечення Уряду.

2. Висновок

37. Суд зазначає, що ця скарга за п. 2 ст. 6 Конвенції не є явно необґрунтованою в розумінні п. 3 ст. 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Вона відповідно має бути визнана прийнятною.

Б. Суть

38. Уряд стверджував, що питання винуватості заявниці ніколи не розглядалось національними судами ані під час досудового слідства,

яке не завершилось судовим розглядом справи, ані у провадженні, результатом якого стало рішення від 26 квітня 2001 року.

39. Заявниця не погодилась.

40. Суд повторює, що Конвенція має бути інтерпретована у такий спосіб, щоб гарантувати права, здійснення яких буде практичним та результативним, а не теоретичним та таким, що вводить в оману (е. г., *Multiplex v. Croatia*, заява № 58112/00, п. 44, від 10 липня 2003 року); це також застосовується до права, висвітленого у п. 2 ст. 6 Конвенції (див. *Allenet de Ribemont v. France*, рішення від 10 лютого 1995 року, Series A no. 308, п. 35).

41. Суд нагадує, що ні п. 2 ст. 6, ні жодне інше положення Конвенції не дає особі, «обвинуваченій у вчиненні злочину», право на відшкодування її витрат або право на компенсацію за законне утримання під вартою у випадку, коли провадження проти неї було закрито (див., серед інших, *Capreau v. Belgium*, no. 42914/98, п. 23, ECHR 2005-I).

42. Практика Суду встановлює, що презумпція невинуватості порушена, якщо твердження посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, відображає думку, що особа винна, коли цього не було встановлено відповідно до закону. Цього достатньо, навіть за відсутності жодного формального висновку, що існує деяка підстава припустити, що посадова особа вважає цю особу винною (див. *Daktaras v. Lithuania*, заява № 42095/98, п. 41, ECHR 2000-X; *A. L. v. Germany*, заява № 72758/01, п. 31, від 28 квітня 2005 року). Питання, чи порушує твердження посадової особи принцип презумпції невинуватості, має бути з'ясоване у контексті тих фактичних обставин, у яких це твердження було зроблене (див. *Daktaras*, цитоване вище, п. 43). Межі п. 2 ст. 6 Конвенції не обмежуються порушенням кримінальної справи, а поширюються на судові рішення, прийняті після того, як переслідування було припинено (див. *Nolkenbockhoff*, цитоване вище, п. 37; та *Capreau*, цитоване вище, п. 25) або після засудження (див., зокрема, *Sekanina v. Austria*, рішення від 25 серпня 1993, п. 30, Series A no. 266 A; та *O. v. Norway*, заява № 29327/98, ECHR 2003-II).

43. Від Суду, таким чином, вимагається встановити, чи результат кримінального провадження проти заявниці у цій справі дозволяв сумніватись у невинуватості заявниці, хоча винуватість її доведено не було.

44. Суд зазначає, що справу заявниці було закрито слідчими органами на досудовій стадії частково через відсутність доказів у вчиненні злочину та частково з підстав закінчення строків давності притягнення заявниці до відповідальності за халатність. Рішення слідчого було підтримане Володимир-Волинським місцевим судом.

45. Дійсно, оголошення підозр стосовно невинуватості обвинуваченого є припустимим, доки, в результаті закінчення кримінальних проваджень, не було винесено рішення по суті справи (див. *Sekanina*, цитоване вище, п. 30). Суд зазначає, що у цій справі рішення про закриття кримінальної справи проти заявниці були сформульовані у термінах, які не залишають сумніву щодо погляду на те, що заявниця вчинила злочин. Зокрема, у рішенні від 4 грудня 2000 року (див. п. 17) слідчий використав слова: «в діях [заявниці] є склад злочину» та «моменту, коли [заявниця] вчинила злочин», а Володимир-Волинський суд зазначив, що в діяннях заявниці «вбачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 Кримінального кодексу України». Провадження у Володимир-Волинському суді, результатом якого стало рішення від 26 квітня 2001 року (див. п. 19 вище), не було кримінальним за суттю, і йому не вистачало ряду ключових елементів, які зазвичай характеризують судові кримінальні провадження. За цих обставин Суд вважає, що мотиви, використані слідчим та Володимир-Волинським судом, становлять порушення презумпції невинуватості.

46. Отже, відбулося порушення п. 2 ст. 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

47. Заявниця також скаржилась, що не мала ефективних засобів захисту, як вимагається статтею 13 Конвенції, для оскарження факту, що національні суди не розглянули обвинувачення проти неї, які було закрито слідчим за нереабілітуючих підстав.

48. Суд дослідив цю скаргу, як її було подано, та вважає, що вона повністю необґрунтована в розумінні п. 3 статті 35 Конвенції та має бути відхилена відповідно до п. 4 статті 35 Конвенції. Суд нагадує, що стаття 13 Конвенції не може розглядатись як така, що вимагає надання ефективного засобу судового захисту, який дозволить окремим особам скаржитись на відсутність у національному законодавстві доступу до суду, забезпеченого п. 1 статті 6, що становить суть скарг заявниці за статтею 13.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

49. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

50. Заявниця вимагала 102 000 грн. (приблизно 16 200 євро) на відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Ця сума складається з 70 000 грн., які заявниці було присуджено у провадженні щодо компенсації (див. п. 21 вище), та 32 000 грн. компенсації за погіршення її здоров'я.

51. Уряд стверджував, що у випадку визнання судом порушення п. 2 ст. 6 Конвенції у цій справі заявниця матиме можливість ініціювати перегляд судових рішень судів у межах національного провадження та вимагати суму, присуджену їй національними судами. Щодо решти вимог заявниці Уряд зазначив, що вони не стосуються обставин цієї справи і так само можуть бути пред'явлені на національному рівні.

52. Суд не вбачає жодного причинного зв'язку між встановленим порушенням та заявленою матеріальною шкодою, відповідно він відхиляє цю вимогу. З іншого боку, він присуджує заявниці 1000 євро з огляду на відшкодування нематеріальної шкоди.

Б. Судові витрати

53. Заявниця не заявляла жодних вимог, відповідно Суд не присуджує відшкодування.

В. Процентна ставка

54. Суд вважає прийнятним, що процентна ставка повинна базуватися на граничній кредитній ставці Європейського центрального банку, до якої слід додати три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Відхиляє* попередні зауваження Уряду;
2. *Визнає* скарги заявниці за п. 2 ст. 6 Конвенції прийнятними та решту заяви непринятною;
3. *Вирішує*, що було порушено п. 2 ст. 6 Конвенції;

4. *Вирішує*, що:

(а) протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним згідно з п. 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці 1000 (одну тисячу) євро відшкодування моральної шкоди та будь-який податок, який може бути стягнуто з заявниці;

(б) вказана сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з заявниці;

(в) після сплину вищезазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на вказану суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсотки;

5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 21 вересня 2006 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар секції

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова секції